

La tardor passada va acabar la restauració del Palau del Lloctinent, que entre 1836 i 1993 va ser la seu de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Durant més d'una dècada, arran del trasllat de l'arxiu a la nova seu del carrer Marina, l'edifici va quedar buit i pendent d'una rehabilitació arquitectònica que ha estat de gran complexitat i dificultat tècnica.

El Palau del Lloctinent, una rehabilitació històrica al Gòtic

TEXT

Rosario Fontova

FOTOS
B01 Arquitectes

● Sòlid, compacte, amb un aspecte exterior de fortalesa reforçat per l'alta torre, el Palau del Lloctinent és l'edifici més secret de tots els que envolten la catedral de Barcelona. Durant un segle i mig, entre 1836 i 1993, va ser la seu de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). És fàcil imaginar l'antic dipòsit de lligalls i pergamins, l'olor de paper cruixent, amb prestatges plens a vessar i estudiosos utilitzant la lupa, desxifrant el llenguatge fosc de la burocràcia cortesana. El palau, però, estava buit des de feia tretze anys i estava pendent d'una restauració integral, que ha dut a terme la firma d'arquitectes de Lluís Domènech i Roser Amadó.

Lluís Domènech va rebre l'encàrrec de modernitzar l'equipament que custodia la història escrita de la Corona d'Aragó el 1987, quan era ministre de Cultura el socialista Javier Solana. L'aleshores director general de Belles Arts, Juan Manuel Hernández de León, havia vist la restauració que l'equip català havia fet a l'antiga editorial Montaner i Simó, un edifici modernista de maó, com a seu de la Fundació Tàpies, i els va trucar perquè s'encarreguessin de l'arxiu. La seu de l'arxiu en el Palau del Lloctinent estava aleshores al límit de les seves possibilitats. "L'edifici, des del punt de vista patrimonial, estava

destrossat i la conservació dels documents corria perill a causa de les humitats", recorda Lluís Domènech. Calia prendre una solució dràstica.

Així doncs, es va plantejar com a solució la construcció d'una nova seu per a l'arxiu a Marina amb Almogàvers. El projecte del nou ACA es va redactar i aprovar entre 1898 i 1990, i l'edifici es va inaugurar el 1993, quan era ministre de Cultura Jordi Solé Tura. El 1993 el Palau del Lloctinent va quedar buit i a causa dels successius canvis ministerials el projecte de restauració no es va reprendre fins al 1999. De nou una altra aturada, que ha dilatat el procés fins a l'inici d'obres l'any 2002 i la finalització de l'operació el setembre de 2006.

La rehabilitació del casalot que fa cantonada amb el carrer dels Comtes s'ha realitzat amb diversos assessoraments històrics. Ja el 1988, els arquitectes es van reunir amb l'aleshores director de l'arxiu, Rafael Conde, i amb Joan Ainaud de Lasarte, responsable dels museus de Barcelona. Tots dos historiadors ja són morts, però van aportar suggeriments interessants al treball dels arquitectes. Segons les diverses investigacions històriques, l'edifici té l'origen en el decret de les Corts celebrades a Montsó el 1547 per l'emperador Carles V, que amb la construcció aportava un

“El mestre d’obres Antoni Carbonell va fer el palau inspirant-se en el gòtic, però introduint-hi tendències renaixentistes com la balustrada contínua del pati i l’elegant galeria d’arcs”.

nou palau per a residència particular del virrei de Catalunya al recinte del Palau Reial.

El palau dels virreis es va acabar de construir el 1558, amb part dels fonaments ancorats a la paret de l’antiga ciutat romana localitzada al subsòl. L’obra incloïa un passadís que, d’una banda, conduïa a través d’un pont estès sobre el carrer a la tribuna reial de la catedral i, de l’altra, a la Capella Reial de Santa Àgata, a la Plaça del Rei. Aquestes construccions constituïen discrets camins per evitar encontres desagradables amb el populatxo.

El mestre d’obres Antoni Carbonell va construir el palau inspirant-se en la tradició del gòtic, però introduint-hi tendències renaixentistes com la balustrada contínua del pati i l’elegant galeria d’arcs que se sostenen sobre columnes toscanes. A l’escalinata d’honor, Carbonell, armador de galeres a les Drassanes, va fer construir un cassetonat de fusta de pi de Tortosa finament treballat que actua com a cúpula de forma trapezoïdal i en el qual es va tallar el seu segell. Mentre s’edificava el palau es va construir també el mirador del Rei Martí, la torre de cinc plantes amb harmòniques fileres de finestrals que erròniament se sol datar en l’època en què es va construir el medieval Saló del Tinell, a on condueix. En aquest palau no hi va arribar a viure cap virrei. Va ser seu de la Inquisició i des de 1838, data en què va ser cedit per l’orde de monges clarisses que l’ocupava, es va destinar a seu de l’arxiu reial.

LES MILLORES DE LA REPÚBLICA

Les primeres actuacions que milloraven l’ús de l’edifici van anar a càrrec el 1931 de la Delegació de Monuments Artístics de la República, segons un projecte de l’arquitecte Jeroni Martorell. Entre 1931 i 1936 es van reformar les sales de la planta noble i es van restaurar el pòrtic del pati i el cassetonat del mestre ebenista Carbonell. També es van suprimir unes terrasses de l’època de les clarisses i es van habilitar la biblioteca i la sala de consulta. Després de la guerra el palau va ser objecte d’una reforma en què es va alterar la posició dels forjats i es va construir l’habitatge particular amb terrassa del director a la planta superior, per a la qual cosa es va mutilar el sostre. Així mateix, es van construir escales interiors per solucionar problemes de circulació i petits despatxos i cubiculums que van acabar de configurar un edifici en estat caòtic.

AHCB-AF

ACA

El Palau del Lloctinent i el desaparegut convent de Santa Clara, en una imatge dels voltants de 1900. A sota, el pati durant els anys vint. A la pàgina anterior, la façana de la plaça del Rei després de la restauració, que ha retornat a la pedra de Montuïc les seves tonalitats característiques.

Quan els arquitectes es van enfrontar amb la tasca de reformar el malmès palau, van haver de respirar fondo. “El que hi vam trobar era un desastre, i realment estàvem molt desanimats. Tot era brut i l’edifici estava molt agredit. Però sabíem com havia estat i vam decidir que la nostra feina havia de consistir a retornar el palau al seu model inicial suprimint-ne afegitons”, explica Domènech. Mentrestant, l’equip s’entrenava en la tasca abordant a dues passes del palau la rehabilitació, gens senzilla, de l’arxiu històric municipal de la Casa de l’Ardiaca, la biblioteca del qual van instal·lar provisionalment en un enorme contenidor metàl·lic de posar i treure adossat a la façana de l’edifici.

“En tot procés de rehabilitació compten l’ús inicial i l’evolució històrica, que ens dóna pistes i suggeriments

A dalt, la galeria d'arcs sobre columnes toscanes, un dels elements renaixentistes que el mestre d'obres Antoni Carbonell va introduir en un conjunt inspirat en la tradició gòtica. A la seva dreta, el "pou de l'infern", restituit al pati després d'anys d'abandonament als soterranis. Al costat d'aquestes línies, imatges de la biblioteca, que ha conservat els prestatges i els dalts i la barana de fusta dels anys trenta.

“Les façanes, fins fa poc tenyides de gris i amb algunes de les seves boniques finestres cegades, han recuperat el color blanc amb espurneigs daurats de la pedra de Montjuïc”.

sobre la feina que cal fer”, insisteix Domènech. I explica la felicitat trobada al soterrani del Palau del Lloctinent d'un pou de pedra fet malbé, que havia estat arraconat feia anys. Consultant el *Costumari*, va comprovar que el seu autor, Joan Amades, esmentava el mateix pou, que duia gravat l'escut de Sant Jordi, com el “pou de l'infern” perquè l'aigua en sortia calenta. El pou ha estat restituït al pati de l'edifici, entre fragments de gespa i petits canals d'acer inoxidable pels quals corre l'aigua que raja d'una font renaixentista. D'aquesta manera, retorna l'aspecte original del pati, del qual s'ha tret un sortidor neogòtic col·locat el 1955.

El pati actua com a distribuïdor de les dependències de l'arxiu i com a plaça interior perfectament visible a través de portes enreixades des del carrer dels Comtes i des de la Plaça del Rei. En total, les noves dependències proporcionen una superfície útil de 2.800 metres quadrats dels inicials 6.000 metres quadrats. “Calia treure el que era superflu i deixar només el que era bo. A l'apartat d'enderrocs i trasllat a abocadors va sortir tres vegades més material, entre runa i forjats eliminats, del que havíem calculat. Cada metre quadrat era una sorpresa”, explica l'arquitecte. Durant la rehabilitació va caldre reforçar els arcs de la gran escalinata i es va detectar un forjat aluminós, a més de produir-se algun despreniment que va obligar a col·locar malles de protecció, entre altres problemes constructius. “La dificultat tècnica ha estat enorme”, resumeix Domènech.

Les façanes interior i exterior, fins fa poc tenyides de gris a causa de la brutícia i la contaminació, i amb algunes de les seves boniques finestres cegades, han recuperat el color blanc amb espurneigs daurats de la pedra de Montjuïc. Segons l'arquitecte, “aquesta façana, d'una gran qualitat, constitueix el valor afegit de l'únic edifici clarament

renaixentista de Barcelona”. Però el seu estat era tan deficient que el 30% del pressupost total, que ascendeix a 7,6 milions d'euros, s'ha invertit en la rehabilitació de les façanes. L'edifici ha estat dotat amb instal·lacions de seguretat i antiincendis. Els treballs de rehabilitació, realitzats per l'empresa especialitzada SAPIC, han comptat amb l'assessoria del cap del Departament de Restauració del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC), Joan Pey, i amb la cooperació dels arqueòlegs del veí Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona (MHCB), que dirigeix Antoni Nicolau, i que van anar inspeccionant el procés de construcció, fonamentalment als soterranis.

L'antic ACA ara disposa d'una àmplia sala d'exposicions amb finestres a la Baixada de Santa Clara, una sala de conferències amb dues-centes places, amb el seu *foyer* corresponent, i una sala per a investigadors on s'ha conservat la biblioteca de fusta, amb dalts i barana, dels anys trenta. Dues plantes superiors es destinen a ús científic o pedagògic de l'arxiu i al dipòsit de documents. El disseny interior, també a càrrec dels arquitectes, es caracteritza per la calidesa que li imprimeixen les parets pintades de groc or, el marbre Macael al paviment i fusta de cirerer a les parets interiors. A l'escalinata d'honor s'han col·locat a les finestres vidres que s'il·luminen i que porten gravats textos cal·ligràfics dels antics manuscrits de l'arxiu. “Ha estat una feina molt artesanal, en la qual s'ha tingut cura de tots els detalls”, explica l'arquitecte.

I el que al principi semblava un inconvenient, la lentitud del procés, ha resultat un avantatge. “Com que tens temps, pots rectificar. En edificis amb valor patrimonial no es pot anar amb presses. Quan jo estudiava, un dels meus professors ens deia que tot arquitecte ha de rehabilitar un edifici durant l'exercici de la seva professió. I hi estic completament d'acord”, conclou Lluís Domènech.

L'enteixinat de fusta de pi de Tortosa, original del segle XVI, que actua com a cúpula sobre l'escalinata d'honor. A l'esquerra, fornícula i finestres als murs de la mateixa escalinata, amb vidres il·luminats en els quals s'han gravat textos dels antics manuscrits de l'arxiu.